

ב

ההתבטאויות שבמקורותיה של סוגיית החכמה היוונית היו לרועץ למגמה השכלתנית שבהגות היהודית בימי הביניים, שהרי זו החשיבה ביותר את אבונצר אלפראבי למשל, שטרח להשלים בין משנות אפלטון ואריסטו בחיבור מיוחד שהוקדש לכך. הפילוסופיה היוונית — לאמור ההגות האריסטוטלית הכללית, למעט הפוליטית, והגותו המדינית של אפלטון — הוכרה בתור שכזו כתשתית להתפלספות שלאחר מכן. על בעייתיות זו עמד ר' יהודה הלוי בשורות הנודעות מתוך השיר 'דבריך במור עובר רקחים'⁴:

"ואל תשיאך חכמת יונית / אשר אין לה פרי כי אם פרחים
ופריה — כי אדמה לא רקועה / וכי לא אהלי שחק מתוחים
ואין ראשית לכל מעשה בראשית / ואין אחרית לחודש הירחים
שמע דברי נבונה נבוכים / בנויים על יסוד תהו וטיחים
ותשוב לך בלב ריקם ונעור / ופה מלא ברב שיגים ושיחים
ולמה זה אבקש לי ארחות / עקלקלות, ואעזב אם ארחים

שורות אלו, המביעות את פולמוסו האנטי-פילוסופי, מזהות בבירור את הפילוסופיה האריסטוטלית (בתפיסת קדמות העולם) עם 'חכמת יונית', והן מצביעות על הצורך להתמודד עם התנגדות זו לפילוסופיה. ואכן, בתגובה לכך, יש מההוגים שמתעלמים מסוגיא זו לחלוטין ואינם נדרשים אליה, ואילו אחרים מפרשים אותה כך שלא תיפגע בהיזדקקות למקורות הפילוסופיים. כך למשל אנו קוראים בפירושו של הרמב"ם לסוף מסכת סוטה:

"ומה שאמר יונית ר"ל חכמה יונית, וזה שהם קורים חכמה יונית הרמזים שהם בלשונות, והלשונות שנוטים מדרך הישרה לפי הנראה מהם, ויש להם פנים... והיו אצל היוונים לשונות מזה הענין מיוסדין באומתם שהיו נושאים ונותנים בהם כל מה שהיו רוצים, כמו הרמזים והחידות".

הרמב"ם מביא את סיפור המעשה בבבלי סוטה מ"ט, א תוך כדי מתן פירושו שלו לדברים:

"וטעם שאסרו זה מפני שבזמן בית שני צר אחד ממלכות בית חשמונאי ירושלים, והיו אנשי ירושלים משלשים להם במתנה קופה של דינרין בכל יום, והיו נותנים להם בה שני תמידין לקרבן, והיה שם איש אחד שהיה יודע אלו שלשונות שבדו מלבם היוונים, ודבר להם בם, וזה נוסח התלמוד, לעז להם בחכמה יונית, שהם בעוד שיקריבו קרבן לא ינצחו, ומנעו מהם הקרבן, וזה הענין אין ספק שנאבד ולא נשאר ממנו היום בעולם לא מעט ולא הרבה".

עניינו של המאמץ המרכזי בניתוח זה, הינו להוכיח שהפילוסופיה במובנה השכלתני-ביניימי המובהק, איננה נכללת במושג 'חכמה יונית', או באיסור כלשהו. אף לוי בן אברהם מתמודד עם ההסתייגויות מן ה'חכמה היוונית' בדרך שיש בה נימה אפולוגטית. הוא מציע שלושה מובנים לביטוי 'חכמה יונית' בראשיתו של 'שער ההגדה', המובא להלן בחלק ג' של מאמר זה. הראשון הוא העיסוק בדת היוונית ובחוקיה, עיסוק

4. ח. שירמן, השירה העברית בספרד ובפרובאנס, ירושלים—ת"א תשט"ו, כרך א, עמ' 493 שר' 27.